פמאור ושמש בראשית פרשת חיי שרה

וְעַתָּה אִם יֶשְׁכֶם עֹשִׂים חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת אֲדֹנִי הַגִּידוּ וגו'[1]. ויש לדקדק אומרו חסד ואמת, כי רש"י פירש בפרשת ויחי (בראשית מז כט)[2], שיעקב אמר ליוסף וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי ׳חֶסֶד וֶאֱמֶת׳[3], שהחסד שעושים עם המתים הוא ׳חסד של אמת׳. ולפי זה, אין ענין ׳חסד ואמת׳ לכאן. גם, מה שהפציר עליהם להגיד לו דוקא אם רוצים לעשות החסד ואמת ׳עם אדוניו׳, הוה ליה למימר ׳אם תרצו להוליך אתי את רבקה או לאו׳. ולבאר הדבר נקדים לבאר, מפני מה לא רצה אברהם ליקח לבנו אשה מבנות הכנעני אשר הוא יושב בארצם, כי הלא גם מהם היה יכול לברור איזה בתולה כשרה במדות ישרות, ובפרט מבני חת שהיו מיוחסים, כפי דאיתא במדרש רבה[4], ומפני מה מאס בהם.

ונראה, על פי מה דאיתא במדרש הנעלם (פרשת וירא צח א) על פסוק (בראשית יח ב)[5] וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו, אִילֵּין אֲבָהָתָא אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב[6]. רצה לומר, שראה שעתידין לצאת ממנו יצחק ויעקב. והנה ידוע, שיצחק מרמז למדת גבורה, ויעקב למדת האמת, וזה מרומז בפסוק (בראשית יח יט)[7] כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וגו' לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה. כידוע שמשפט הוא גבורה, וצדקה מרמזת למדת אמת[8], מדתו של יעקב, שממנו יְבֻנֶה מדת אמת[9], וזהו תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם (מיכה ז כ)[10] - שהאיש ההולך בדרך אמת מכונה לשם יעקב, והוא ממשיך החסד לאברהם. נמצא למדין מכל זאת, שנתגלה זאת לאברהם, שממנו יֵצֵא זרע קודש יעקב שהוא מרכבה למדת אמת והיה צריך עתה בעת שבא לזווג את יצחק שיתן לו זיווג אשר יוכל להבנות על ידיה מדת האמת. והנה איתא בגמרא (פסחים קיג ב) ג׳ דברים צוה כנען את בניו, ואחד מהם הוא אל תדברו אמת[11]. נמצא, שכנען מאס במדת האמת, ולא חפץ בו, כי על כן צוה את בניו שירחיקו את מדת האמת, רק לדבק עצמם בשקר.

ולכך מאס אברהם בבנות כנען, כי היה צריך לעשות השתדלות להמשיך מדת אמת לעולם, על ידי הזרע שֶׁיֵּצֵא מיצחק, וזה אשר רמז להם אליעזר באמרו **אם ישכם עושים חסד ׳ואמת את אדוני׳ הגידו לי** רצה לומר, תגידו לי אם חפצים אתם במדת האמת, לא ככנען שמואס בו, כי על ידי מדת האמת יְמָשֵׁךְ החסד בעולם, כמאמר הכתוב (מיכה ז כ) תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב וְחֶסֶד לְאַבְרָהָם, תגידו לי ואוכל לְהַדְבִּק בכם זרע אברהם, אשר זה מגמתו וחפצו. וזהו **חסד ואמת**. ואם לא תחפצו בזה - **אפנה וכו'**[12] ודו"ק.

במדרש[13]**, אמר רבי אחא, יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים, שהרי פרשת אליעזר שנים ושלשה דפים הם אָמְרָה וְשָׁנְתָה**, וְשֶׁרֶץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מרבוי המקרא. רבי שמעון בר יוחאי אומר, ׳טמא - הטמא׳. **רבי אליעזר ברבי יוסי אומר, ׳זה וזה׳***. עד כאן לשונו. ויש לדקדק, אמאי קורא המדרש ׳תורתן של בנים׳, הלא ׳תורת ה״ היא, או ׳תורת משה׳ כדכתיב (מלאכי ג כב)[14] זִכְרוּ ׳תּוֹרַת מֹשֶׁה׳ עַבְדִּי. גם יש לדקדק, הלא יש כמה אלפים רבבות הלכות התלויות בשערה, כדאיתא בחגיגה (י א)[15] הלכות שבת חגיגות ומעילות - כהררים התלוים בשערה, יעויין שם. אם כן למה נקט דוקא הדרש, שאין דם השרץ מטמא כבשרו.

---

[1] בראשית פרק כד: (מז) וָאֹשְׁאֲלָ֥ אֹתָ֖הּ וָאֹמַ֑ר בַּת־מִ֥י אָ֛תְּ וַתֹּ֥אמֶר בַּת־בְּתוּאֵ֖ל בֶּן־נָח֑וֹר אֲשֶׁ֣ר יָלְדָ֣ה־לּ֔וֹ מִלְכָּ֖ה וָאָשִׂ֣ם הַנֶּ֗זֶם עַל־אַפָּ֛הּ וְהַצְּמִידִ֖ים עַל־יָדֶ֥יהָ: (מח) וָאֶקֹּ֖ד וָאֶשְׁתַּחֲוֶ֣ה לַיקֹוָ֑ק וָאֲבָרֵ֞ךְ אֶת־יְקֹוָ֣ק ׀ אֱלֹהֵ֣י אֲדֹנִ֗י אַבְרָהָם֮ אֲשֶׁ֣ר הִנְחַנִי֒ בְּדֶ֣רֶךְ אֱמֶ֗ת לָקַ֞חַת אֶת־בַּת־אֲחִ֥י אֲדֹנִ֛י לְבִנֽוֹ: (מט) וְעַתָּ֗ה אִם־יֶשְׁכֶם֮ עֹשִׂ֣ים חֶ֣סֶד וֶאֱמֶת֒ אֶת־אֲדֹנִ֣י הַגִּ֔ידוּ לִ֖י וְאִם־לֹ֑א הַגִּ֣ידוּ לִ֔י וְאֶפְנֶ֖ה עַל־יָמִ֥ין אֽוֹ עַל־שְׂמֹאל:

[2] בראשית פרק מז (ויחי): (כט) וַיִּקְרְבוּ֙ יְמֵי־יִשְׂרָאֵ֔ל לָמוּת֖ וַיִּקְרָ֣א ׀ לִבְנ֑וֹ לְיוֹסֵ֣ף וַיֹּ֣אמֶר ל֗וֹ אִם־נָ֤א מָצָ֨אתִי֙ חֵ֣ן בְּעֵינֶ֔יךָ שִׂים־נָ֥א יָדְךָ֖ תַּ֣חַת יְרֵכִ֑י וְעָשִׂ֤יתָ עִמָּדִי֙ חֶ֣סֶד וֶאֱמֶ֔ת אַל־נָ֥א תְקַבְּרֵ֖נִי בְּמִצְרָֽיִם:

[3] רש"י: חסד ואמת - חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול:

[4] בראשית רבה (וילנא) פרשה נז (וירא): ג ויהי אחרי הדברים האלה אחר הרהורי דברים שהיו שם מי מהרהר אברהם הרהר אמר אילו מת בהר המוריה לא היה מת בלא בנים עכשיו מה אעשה אשיאנו מבנות ענר אשכל וממרא שהן צדקניות וכי מה איכפת לי מיוחסים א"ל הקדוש ברוך הוא אין אתה צריך כבר נולד זוגו של יצחק הנה ילדה מלכה גם היא, היא גם היא מה זו בני גבירה שמונה ובני פילגשים ארבעה אף זו בני גבירה שמונה ובני פילגשים ארבעה.

[5] בראשית פרק יח פסוק ב (וירא): וַיִּשָּׂא֙ עֵינָ֣יו וַיַּ֔רְא וְהִנֵּ֥ה שְׁלֹשָׁ֖ה אֲנָשִׁ֣ים נִצָּבִ֑ים עָלָ֔יו וַיַּ֣רְא וַיָּ֤רָץ לִקְרָאתָם֙ מִפֶּ֣תַח הָאֹ֔הֶל וַיִּשְׁתַּ֖חוּ אָ֥רְצָה:

[6] זוהר - מדרש הנעלם כרך א (בראשית) פרשת וירא דף צח עמוד א: וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, שלשה אנשים (דקיימין) אלין אבהתא אברהם יצחק ויעקב דקיימין עלוהי וחמו עובדין טבין (נ"א דעבד) דעבדין

[7] בראשית פרק יח פסוק יט (וירא): כִּ֣י יְדַעְתִּ֗יו לְמַעַן֙ אֲשֶׁ֣ר יְצַוֶּ֔ה אֶת־בָּנָ֥יו וְאֶת־בֵּית֖וֹ אַחֲרָ֑יו וְשָׁמְר֤וּ דֶּ֙רֶךְ֙ יְקֹוָ֔ק לַעֲשׂ֥וֹת צְדָקָ֖ה וּמִשְׁפָּ֑ט לְמַ֣עַן הָבִ֔יא יְקֹוָ֕ק עַל־אַבְרָהָ֖ם אֵ֥ת אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר עָלָֽיו:

[8] זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת אמור דף פט עמוד ב: בגין דאמת דאיהו צדקה

[9] אמת היא הממוצאת בין חסד לגבורה

[10] מיכה פרק ז פסוק כ: תִּתֵּ֤ן אֱמֶת֙ לְיַעֲקֹ֔ב חֶ֖סֶד לְאַבְרָהָ֑ם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּ֤עְתָּ לַאֲבֹתֵ֙ינוּ֙ מִימֵ֣י קֶֽדֶם:

[11] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיג עמוד ב: חמשה דברים צוה כנען את בניו: אהבו זה את זה, ואהבו את הגזל, ואהבו את הזמה, ושנאו את אדוניכם, ואל תדברו אמת.

מהרש"א [חדושי אגדות]: ואל תדברו אמת כמ"ש כנען בידו מאזני מרמה:

[12] ויתפרש שנקט אליעזר הלשון חסד ואמת אף שהוא משמש בדרך כלל לחסד שעושים אם המתים, לרמוז להם על מידתו של יעקב בחי' אמת הצריכה להיבנות מזיווג זה של יצחק ורבקה, ועל ידי זה ימשך החסד לעולם

[13] בראשית רבה (וילנא) פרשה ס סימן ח: א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא, רשב"י אומר טמא הטמא ר"א בן יוסי אומר זה וזה, ומים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו, א"ר אחא יפה רחיצת רגלי עבדי בתי אבות מתורתן של בנים שאפילו רחיצת רגלים צריך לכתוב, והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא, רשב"י אומר טמא הטמא ר"א בר"י אמר זה וזה.

[14] מלאכי פרק ג פסוק כב: זִכְרוּ֙ תּוֹרַ֣ת מֹשֶׁ֣ה עַבְדִּ֔י אֲשֶׁ֥ר צִוִּ֛יתִי אֹת֖וֹ בְּחֹרֵ֑ב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵ֕ל חֻקִּ֖ים וּמִשְׁפָּטִֽים:

[15] תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף י עמוד א: משנה. היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. **הלכות שבת חגיגות והמעילות - הרי הם כהררים התלוין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות**. הדינין והעבודות, הטהרות והטמאות, ועריות - יש להן על מה שיסמכו, והן הן גופי תורה.

והנראה בזה, על פי דאיתא בגמרא במסכת מעילה פרק ד׳ (טו א)[16] פעם אחת גזרה המלכות גזירה וכו׳, שלחו לרבי שמעון בר יוחאי ולרבי אליעזר ברבי יוסי, כשהיו מהלכין בדרך, נשאלה שאלה זו בפניהם, דם שרץ שיהיה דמו מטמא כבשרו מנלן וכו׳, עִקֵּם פיו רבי אליעזר ברבי יוסי - ׳זה וזה׳ וכו׳[17]. יצא לקראתם בר תלמיון[18]; אמר, רצונכם שֶׁאָבֹא עמכם [רצה לומר: לעוזרם], בכה רבי שמעון בר יוחאי ואמר, שפחה של בית אבא נזדמן לה מלאך שלש פעמים, ואני אפילו פעם אחת לא, אלא יבא הנס מכל מקום[19], עיין שם. ואיתא במדרש (בר״ר נט י) [20]על פסוק (בראשית כד ז) יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ וגו׳, שנזדמן לו לאליעזר שני מלאכים, אחד להוציא את רבקה וכו׳. נמצא, שֶׁפָּפָה כחו של אליעזר יותר מהתנאים הנ״ל. שהם חדשו בדרך זה שהלכו בה חדושי תורה על השאלה שנשאלה בפניהם בהיותם בדרך, ולא נזדמן להם שום מלאך, רק בר תלמיון, ולא עמדה להם זכות תורתם. רצה לומר, שחדשו הם דרשות אלו מרבוי המקרא, מר אמר מ׳זה - וזה׳, ומר אמר מ׳טמא - הטמא׳, ואליעזר עבד אברהם בכל שלשה דפים, לא חִדֵּשׁ דָּבָר רק אוֹמְרָהּ וְשָׁנָהּ, ונזדמנו לו שני מלאכים.

וזהו לשון המדרש **יפה שיחתן של עבדי אבות** היינו בזה יפה שיחתן וכוחם - שנזדמנו לו המלאכים, **מתורתן של בנים** דייקא, שהיה תורתם של הבנים - היינו התנאים רבי שמעון בר יוחאי ורבי אליעזר ברבי יוסי, שהם בעצמם חִדְּשׁוּ הַדְּרָשׁ שיהיה דם השרץ מטמא כבשרו מרבוי המקרא, ולא נזדמן להם שום מלאך. וזה שסיים המדרש **שהרי פרשתו של אליעזר שנים ושלשה דפים הם, אומרה ושינה** כלומר, שלא חִדֵּשׁ דָּבָר, רק שאמר **וְשָׁנָהּ** ונזדמנו לו המלאכים. ודם השרץ מגופי תורה ולא נאמרה בפירוש בתורה, רק שהבנים - היינו התנאים הנ״ל, הם בעצמם שֶׁחִדְּשׁוּ המדרש לרבות שיטמא הדם כבשרו מרבוי המקרא שמצאו התנאים הנ״ל, רק מרבוי אות אחת - ולא נזדמן להם שום מלאך, ודו״ק היטב, כי נכון הוא.

וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב.[21]
או יאמר בדרך אחר; דהנה יש לדקדק בפסוקים הנ״ל. א׳, דכל הפסוק הוא לכאורה מיותר, לאיזה צורך מודיע לנו הכתוב מאיזה מקום בא, והיה די שיאמר **׳ויצא יצחק לשוח בשדה וגו׳ וירא והנה גמלים באים׳**. וגם המשך הפסוק **׳בָּא מִבּוֹא׳** אין לו ביאור, דהוה ליה לכתוב ׳ויצחק בא מבאר לחי ראי׳. עוד קשה, אומרו **׳והוא יושב בארץ הנגב׳**, הלא לפי הנראה מפסוק הקודם **׳ויצחק בא׳ וגו׳** - מורה, שהיה נוסע, ולא יָשַׁב במקום אחד[22].

ונראה לפרש, דהנה כתיב (קהלת א ז)[23] כָּל הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל הַיָּם וגו׳. ויראה לפרש, כי כל ההשפעות הולכים מספירות הקדושים אל הים, היינו אל מלכות שמים[24], והים איננו מלא אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת כי המלכות שמים נתונה בידי הצדיקים, להגביה אותה ולמשוך לה השפעות מספירות עליונות, כל צדיק וצדיק לפי מדותיו[25], אברהם אבינו - המשיך לה ההשפעות לפי מדתו, וכמו כן כל הצדיקים. וכשהצדיק רואה שמעשי בני אדם גורמים ח״ו להמשיך תגבורת הדינין למדת המלכות, אזי מקשר הצדיק את מדת המלכות למעלה בספירת בינה, על ידי התשובה, שמעורר את בני דורו לתשובה[26], ועל ידי זה נמתקין כל הדינין בשרשן. כי אף על פי שבינה דינין מְתְעָרִין מִינָּהּ, אף על פי כן נמתקין הדינין בשרשן, מחמת שחכמה ובינה הם תְּרֵין רֵיעִין דְּלָא מִתְפָּרְשִׁין, וחכמה הוא מקור הרחמים, על דרך (קהלת ז יב) וְהַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ,

---

[16] תלמוד בבלי מסכת מעילה דף יז עמוד א עמוד ב: שאל רבי מתיא בן חרש את רבי שמעון בן יוחאי בעיר [רומי]: מנין לדם שרצים שהוא טמא? א״ל: דאמר קרא וזה לכם הטמא. אמרו לו תלמידיו: חכים ליה בן יוחאי! אמר להם: תלמוד ערוך בפיו של רבי אלעזר בר רבי יוסי. שפעם אחת גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו את השבת, ושלא ימולו את בניהם, ושיבעלו את נדות. הלך רבי ראובן בן איסטרובלי וסיפר קומי, והלך וישב עמהם, אמר להם: מי שיש לו אויב יעני או יעשיר? אמרו לו: יעני, אמר להם: אם כן, לא יעשו מלאכה בשבת - כדי שיענו, אמרו: טבית אמר, ליבטל, ובטלוה. חזר ואמר להם: מי שיש לו אויב יכחיש או יבריא? אמרו לו: יכחיש, אמר להם: אם כן, ימולו בניהם לשמונה ימים - ויכחישו, אמרו: טבית אמר, ובטלוה. חזר ואמר להם: מי שיש לו אויב ירבה או יתמעט? אמרו לו: יתמעט, אם כן - לא יבעלו נדות, אמרו: טבית אמר, ובטלוה. הכירו בו שהוא יהודי - החזירום. אמרו: מי ילך ויבטל הגזרות– ילך ר' שמעון בן יוחאי שהוא מלומד בנסים, ואחריו מי ילך - ר"א בר ר' יוסי. אמר להם רבי יוסי: ואילו היה אבא חלפתא קיים, יכולין אתם לומר לו תן בנך להריגה? אמר להם ר' שמעון: אילו היה יוחאי אבא קיים, יכולין אתם לומר לו תן בנך להריגה? אמר להו רבי יוסי: אנא אזלית דלמא עניש ליה ר' שמעון דקא מסתפינא. קביל עליה דלא ליענשיה, אפילו הכי ענשיה. כשהיו מהלכין בדרך נשאלה שאלה זו בפניהם: מנין לדם השרץ שהוא טמא? עקם פיו ר' אלעזר בר רבי יוסי ואמר: וזה לכם הטמא. אמר ליה ר' שמעון: מעקימת שפתיך אתה ניכר שתלמיד חכם אתה, אל יחזור הבן אצל אביו! יצא לקראתו בן תמליון: רצונכם אבוא עמכם? בכה ר' שמעון ואמר: מה שפחה של בית אבא - נזדמן לה מלאך שלש פעמים. ואני לא פעם אחת; יבא הנס מכל מקום. קדים הוא, על בברתיה דקיסר, כי מטא התם, אמר: בן תמליון צא! בן תמליון צא! וכיון דקרו ליה - נפק אזל. אמר להון: שאילו כל מה דאית לכון למישאל! ועיילינהו לגנזיה, לשקול כל דבעו. אשכחו ההוא איגרא, שקלוה וקרעוה, והיינו דאמר רבי אלעזר בר רבי יוסי: אני ראיתיה בעיר [רומי], והוו עליה כמה טיפי דמים.

[17] רבי אלעזר בר רבי יוסי שינה את דיבורו מכפי רגילותו לדבר בקול רם, והשיב בלחישה כדי שלא ירגיש רבי שמעון בר יוחאי בתשובתו ויהא כמורה הלכה לפני רבו

[18] תוספות: יצא לקראתו בן תמליון - אותו הוא שקורין למטוך בלע"ז וכמו תינוק קטן הוא ורגיל בין הנשים להתלוצץ בהן.

[19] הגר המצרית שהיתה רק שפחה של אברהם נזדמן לה מלאך שלש פעמים לצורך הודעת שלשה דברים שביקשו להודיעה, ואם כן כל שכן שהיה ארוי להיות כך לצרכי ישראל, לכך הצטער רבי שמעון שתתגלגל ישועתם של ישראל על ידי שד זה. ואף על פי כן הסכים רבי שמעון שיבוא עמו השד משום שאמר שאין לחוש על ידי מי תהיה הישועה, אלא יבוא הנס מכל מקום שיבוא.

[20] בראשית רבה (וילנא) פרשה נט סימן י: בשעה שאמר אברהם אבינו הוא ישלח מלאכו לפניך זימן לו הקדוש ברוך הוא ב' מלאכים אחד להוציא את רבקה ואחד ללוות את אליעזר

[21] בראשית פרק כד: (סב) וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב: (סג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עֶרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים: (סד) וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל: (סה) וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס: (סו) וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה: (סז) וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ: פ

[22] רד"ק: באר לחי ראי - לא שהיה יושב שם כי בחברון היה יושב עם אביו והוא ארץ הנגב, והיה לו ליצחק מקנה או שום עסק באותו מקום שנקרא באר לחי ראי וישב שם באותו היום, ופירש מבא, מבאו שהיה רגיל ללכת שם, משם היה בא לשוב לחברון אל אביו. ובצאתו מבאר לחי ראי נכנס ללון באחד המקומות אשר בין לחי ראי ובין חברון:

[23] קהלת פרק א פסוק ז: כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת:

[24] זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת אחרי מות דף סח עמוד א: מים, דא כנסת ישראל או ספירת מלכות

[25] זוהר - השמטות כרך א (בראשית) דף רנא עמוד ב: והאי ימא לעילא אקרי י"ם מ"ט אקרי ים אלא בגין ההוא דרגא דצדיק דאמלי להאי ים אקרי יום דכתיב ויקרא אלהים לאור יום וכתיב (תהלים צז) אור זרוע לצדיק והאי נהיר ברזא דשמא קדישא דביה אמלי להאי ים דאקרי ה"א תתאה [בתרא דשמא קדישא] הדא הוא דכתיב (קהלת א) כל הנחלים הולכים אל הים כ"ל דא דרגא דצדיק דאקרי כל בגין דכל תפנוקין נפקין מניה, הנחלים אלין חמש דרגין דעמיה הולכים אל הים לאמלי לה

[26] בחינת בינה

והיא כוללת כל ההשפעות טובות בני חיי מזוני רויחא, ועל ידי שמעלים מדת המלכות עד עולם הבינה - נמתקין הדינין, ומשפיעים למדת המלכות כל ההשפעות טובות ממקור הרחמים, שהוא חכמה עילאה.

והנה כבר אמרנו, שהאבות המשיכו למדת המלכות כל אחד לפי מדתו ; אברהם אבינו - המשיך חסדים. יעקב אבינו - המשיך מדת הרחמים, לפי מדתו שהוא מדת תפארת. והנה יצחק אבינו קודם העקידה היה ממשיך למדת מלכות כפי מדתו - פחד יצחק, להראות לבאי עולם דְּאִית דִּין וְאִית דַּיָּן, כדי שייראו מלפניו יתברך שמו. אמנם, אחר העקידה - שהמתיק אברהם אבינו את דיניו, ונכלל אֶשָּׁא בְּמַיָּא, כמבואר בזוהר הקדוש, הסכים גם הוא למדת החסד, והעלה מדת המלכות לעולם הבינה, להמשיך לה השפעות טובות ממקור הרחמים - חכמה עילאה. והנה איתא בזוהר הקדוש, ובשאר ספרים הקדושים, שמדת מלכות נקראת **'באר לחי ראי'**[27] מחמת שהיא נקראת אַסְפַּקְלַרְיָא דְּלָא נָהֲרָא כל כך[28], ויש לצדיקים אחיזה להשגה, וזהו **לחי ראי** שמשיגים בה הצדיקים הנקראים 'חיים'[29], מה שאין כן שאר ספירות העליונים שהשגה קשה בהם יותר. והנה ידוע, שלעת המנחה הדינין מתעוררים, על כן מתפללים תפלת מנחה להמתיק הדינין[30]. והנה איתא בגמרא (ברכות כו ב) שיצחק תיקן תפלת המנחה, שנאמר **ויצא יצחק 'לשוח' בשדה** - אין 'שיחה' אלא תפלה.

מעתה נבוא אל ביאור הפסוקים; **ויצחק בא וגו'** פירוש **'בא'** לשון שקיעה והסתלקות, כמו (בראשית כח יא)[31] כִּי **'בָא'** הַשֶּׁמֶשׁ[32], ורצה לומר, שהתורה מלמדת לנו שאחר העקידה נמתק יצחק מדיני הגבורה אשר היה שורשו עד אז[33]. **מבא באר לחי ראי** רצה לומר, שנשתקעו הגבורות מדתו של יצחק, מלבוא למדת המלכות שנקראת **'באר לחי ראי' וכו'**, כי אחר העקידה נמתקו דיניו, והסכים לחסד למדתו של אביו כנ"ל[34]. והביאור, שנשתקעו הגבורות אשר המשיך יצחק עד עתה במדת המלכות ממדת גבורה שהיה מדתו[35], **והוא יושב בארץ הנגב** רצה לומר, שהעלה המלכות עד עולם הבינה והמשיך לה רחמים וחסדים מחכמה עילאה הנקראת 'נגב' כאשר אמרנו בדרוש הקודם, על דרך הרוצה להחכים וכו'. כאשר אמרנו, שחכמה ובינה הם תְּרֵין רֵיעִין דְּלָא מִתְפָּרְשִׁין[36], ועל זה מביא הפסוק ראיה, על זה שנמתקו דיניו, והסכים גם הוא שיתמתקו הדינין בשרשן והוא **ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב** היינו שתיקן תפלת המנחה, והיינו להמתיק הדינין המתעוררין לעת ערב, שהוא זמן תפלת המנחה - מזה ראיה שנמתקו דיניו, וגם הוא הסכים שיומשכו רחמים גדולים והשפעות טובות בני חיי ומזוני מחכמה עילאה למדת המלכות, שיתנהג העולם ברחמים פשוטים[37], אמן.

וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת יִצְחָק וגו'. וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס. ופירש רש"י[38], ותרא את יצחק שראתה אותו הָדוּר וְתָוְהָא וכו', הלשון 'הדור ותוהא' צריך ביאור.

והנראה לומר בדרך רמז, דהנה התועלת הנמשך להנוסע אל הצדיקים הוא, דהנה כָּל דֶּרֶךְ אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו[39], ובפרט הלומד ועוסק בעבודה - יְדָמֶה בנפשו שכבר הוא במדריגת צדיק. אמנם, כשבא אצל הצדיק, נופל עליו פחד ומורא, ורואה אז שמעשיו אין נחשבים כלום, ונופל ממדריגתו שהיה נחשב בעיניו לצדיק ובעל מדריגות, ובא למדריגת תשובה, לפשפש במעשיו, ורואה שאינם כהוגן. וגם כשרואה עבודת הצדיק שהם גדולים מאד, יפול עליו הבושה, שהוא מתבייש ממעשיו ומדותיו, וְיִרְאֶה

---

[27] באר דא שכינתא

[28] זוהר - השמטות כרך א (בראשית) דף רנא עמוד ב: והאי ימא לעילא אקרי י"ם מ"ט אקרי ים אלא בגין ההוא דרגא דצדיק דאמלי להאי ים אקרי יום דכתיב ויקרא אלהים לאור יום וכתיב (תהלים צז) אור זרוע לצדיק והאי נהיר ברזא דשמא קדישא דביה אמלי להאי ים דאקרי ה"א תתאה [בתרא דשמא קדישא] הדא הוא דכתיב (קהלת א) כל הנחלים הולכים אל הים כ"ל דא דרגא דצדיק דאקרי כל בגין דכל תפנוקין נפקין מניה, הנחלים אלין חמש דרגין דעמיה הולכים אל הים לאמלי לה

[29] זוהר: דהא צדיק חי אקרי

[30] זוהר כרך ב (שמות) פרשת שמות דף כא עמוד א עמוד ב: משנוטה לרדת נקרא ערב והוא מה"ד והיינו דכתיב (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום, א"ר יוחנן שעת המנחה הוא מו' שעות ולמטה דתניא ר' יצחק אומר מ"ד (שמות טז) בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם, בין הערבים דהוא שעתא דדינא תאכלו בשר וכתיב (במדבר יא) הבשר עודנו בין שניהם ואף יי' חרה בעם, משום דבין הערבים דינא דמלכותא שליט, ובבקר תשבעו לחם משום דאקרי חסד ההוא שעתא וכתיב (תהלים נב) חסד אל כל היום, וכתיב (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום דאיהו מצפרא, רבי תנחום אומר דא סומק ודא חוור, סומק בין הערבים דכתיב (שמות טז) בין הערבים תאכלו בשר וחוורא בצפרא דכתיב ובבקר תשבעו לחם, רבי יצחק אמר כתיב (שם יב) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וגו', דהוא שעתא למעבד דינא, רבי יהודה אמר ילפינן משני כבשים שבכל יום האחד מתקרב כנגד מדת החסד והב' כנגד מה"ד, וא"ר יהודה מ"ד (במדבר כח) את הכבש האחד תעשה בבקר ולא כתיב את הכבש הראשון אלא את הכבש האחד מיוחד כנגד מדת החסד דבכל מקום שני לא נאמר בו כי טוב, רבי תנחום אמר לפיכך יצחק תקן תפלת המנחה שהוא כנגד מה"ד, א"ר יצחק מכאן (ירמיה ו) אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב, כי פנה היום זה מדת החסד, כי ינטו צללי ערב שכבר גבר מה"ד,

[31] בראשית פרק כח (ויצא): (יא) וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא:

[32] בא השמש היינו שלא נראה על הארץ והיפוכו השמש יצא על הארץ שהחל להראות על הראץ

[33] ובזה מתיישב מה שהוקשה לאיזה צורך הודיע לנו הכתוב מאיזה מקום בא

[34] ולפי שה מיושב למה נאמר הלשון בא מבוא שבא הכתוב לרמוז ששקעה מידת הגבורה מלבוא למלכות

[35] רבינו בחיי בראשית פרק כד פסוק סב: ויתכן לומר, כי 'רמוז למדה הנקראת כנסת ישראל המכוון כנגד הר המוריה, יאמר: ויצחק בא מבוא, כלומר מכנסת ישראל, הוא הבאר האמור לחי עולמים שיראה אותו, כלומר שישפיע בו, ורמז הכתוב כי בעוד שהיה יצחק יושב בארץ הנגב היתה מחשבתו משוטטת בכנסת ישראל ומושכת ממדתו ובא משם

[36] ובזה מיושב לשון הכתוב והוא יושב בארץ הנגב אך שנאמר קודם לכן ויצחק בא ומשמע שהיה נוסע כיון שבא הגתוב לרמוז על שהעלה יצחק את המלכות לבחי' חכמה הנקראת נגב

[37] רחמים פשוטים היינו בלי תערובת דינים

[38] רש"י: (סד) ותרא את יצחק - ראתה אותו הדור ותוהא מפניו:

[39] משלי פרק כא: (ב) כָּל־דֶּרֶךְ־אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו וְתֹכֵן לִבְּוֹת יְקֹוָק:
מצודת דוד: (ב) ישר בעיניו - כי אינו רואה חובה לעצמו:

לְתַקְּנָם ולעבוד עבודת ה' ביתר שאת וביתר עוז, זה הוא התועלת הבא להנוסעים להצדיקים. והנה ידוע, שיצחק הוא מדת 'רְאָה' - עוֹלַם הַתְּשׁוּבָה[40], שהיה הוא מנהיג בני דורו שֶׁיִּירְאוּ מאד מפני הקדוש ברוך הוא, ויעשו תשובה על מעשיהם[41] .

וזה מרמז לנו **הפסוק ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפול מעל הגמל**, 'גמל' הוא לשון גמול[42], היינו שנפלה ממדריגתה הראשונה, שסברה שעשתה עד עתה שום גמול ומעשים טובים בעולם, נפלה מזה ובאתה לעולם התשובה, כאשר אמרנו, שזהו התועלת נמשך להבאים אצל הצדיק. וזה מרמז לנו רש"י שראתה אותו הדור ותוהא רצה לומר, הדור מלשון 'הַדְרֵי בְּי', שראתה מדריגתו לשוב אל ה' בתשובה שלימה, וְתָוְוָהָא על מעשיה הראשונות, לְתַקְּנָם בְּיֶתֶר שאת ויתר עוז, ובאתה לעולם התשובה - עולם הבינה, אשר מתפשטין מִשָּׁם חמשים שערי בינה, וצריך לְהַשָּׁב באמת לתקן כולם.

והנה יש חמשה חלקים לכל נשמה, היינו ; נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה[43]. אשר צריך הבעל תשובה לתקן הכל, ולשוב באמת בכל חמשה חלקיו, להמשיך עליהם החמשים שערים הנ"ל. והנה חמשה פעמים חמשים - עולה ר"נ, כמנין צעיף שעולה גימטריא ר"נ. וזה מרמז הכתוב **ותקח 'הצעיף' ותתכס** רצה לומר, שֶׁתְּקָנָה כל חמשה חלקים על ידי החמשים שערים הנ"ל, **ותתכס** כי על ידי התשובה נעשה האדם מכוסה מכל המקטריגים[44], והבן.

---

[40] יצחק הוא בחינת גבורה ומקורו מהבינה

[41] כי יש דין ויש דיין

[42] פירוש תינוק כלשון הכתוב: תהלים פרק קלא פסוק ב: (ב) אִם־לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי **נַּפְשִׁי כְּגָמֻל עָלֶי אִמּוֹ כְּגָמֻל עָלַי נַפְשִׁי**:
רש"י: כגמול עלי נפשי - נפשי בקרבי לנגדך כיונק שדי אמו:

[43] בראשית רבה (וילנא) פרשה יד (בראשית): ט חמשה שמות נקראו לה, נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה, נפש,

[44] מאור ושמש דברים פרשת האזינו: שהעולם התשובה נקרא 'הֲרַת עוֹלָם', שישראל יהיו טמונים בעולם התשובה בפני המקטרגין כעובר הטמון בבטן אמו, והבן.